

Petr Štěpánek¹

VZDĚLÁVÁNÍ V OBLASTI STAVEBNÍ KULTURY

EDUCATION IN THE FIELD OF BUILDING CULTURE

Abstract

Viewing of building culture presents still more intensively in key documents at European, national and regional level. The deficit in education in the field of the building culture and lack of knowledge limit the ability to implement the concepts of smart cities which manifests at the insufficient and ineffective level of participation among stakeholders in approving and realisation of developmental projects. The article is elaborated based on results of scientific project TAČR TB030MMR003 'Research of suitable tools for increasing building culture'. Its aim was to help realise positive changes in the teaching related to building culture and urbanism at schools at all levels, in the form of modifications in the framework of educational plans.

Úvod

Článek reflektuje výsledky výzkumného projektu TAČR TB030MMR003 *Výzkum vhodných nástrojů ke zvyšování stavební kultury*, který byl ukončen v červnu 2016.

Cílem projektu bylo napomoci realizovat pozitivní změny ve výuce týkající se stavební kultury a urbanismu, na školách všech úrovní, formou změn Rámcových vzdělávacích plánů. Záměrem nebylo pouze působit na vzdělávání odborníků a úředníků, ale především na vzdělávání budoucí laické veřejnosti, vzdělávání stávajících i budoucích uživatelů města. Projekt, v rámci svého rozsahu, současně řeší problémy, které formuloval dokument *Analýza stavební kultury v ČR*. Zásadní dopad by výsledky projektu měly mít na kvalitu participativního plánování a řízení sídel.

Projekt realizoval výzkumný tým složený z odborníků z STU Bratislava, ČVUT Praha, VUT Brno, UTB Zlín a TU Liberec, realizátorem a koordinátorem projektu byl BEZK, z. s., který funguje již přes 20 let v oblasti environmentálního vzdělávání, poradenství a publicistiky.

Deficit povědomí o problematice stavební kultury a dopady na participativní plánování a řízení sídel

Deficit vzdělání v oblasti stavební kultury, tedy v oblasti architektury, urbanismu, prostorového plánování, designu, zahradní architektury, zelené infrastruktury, udržitelného rozvoje sídel apod. se negativně projevuje ve více oblastech a má dopady na poměrně širokou škálu fungování sídel. Nedostatek znalostí limituje schopnost implementovat koncepty tzv. chytrých měst (smart cities), projevuje se na nedostatečné a neefektivní úrovni participace mezi stakeholders při schvalování a realizaci rozvojových projektů a budování fyzického

¹ Petr Štěpánek, Ing. arch., Ph.D., České vysoké učení technické, MÚVS (www.cvut.cz), Kolejní 2a, 160 00 Praha 6, petr.stepanek@centrum.cz

veřejného prostoru, brání přejímání zahraničního know-how, negativně se projevuje na schopnosti interdisciplinárního vnímání problematiky výstavby a udržitelnosti sídel. A to navzdory tomu, že úroveň fyzického prostředí měst a obcí, jejich ekonomická, sociální a environmentální udržitelnost jednoznačně determinují i jejich konkurenceschopnost a kvalitu života v nich.

Stavební kultura se jako pojem týká především estetické kvality staveb a veřejného prostoru, jejich energetické a environmentální udržitelnosti, životnosti, začlenění do území a kontextu prostředí, prostorového uspořádání sídel atd. To vše je však dnes předmětem přirozené či i vynucené participace a konsenzu všech participantů na budování, řízení a užívání staveb i veřejného prostoru.

Participace veřejnosti v řízení a plánování obcí, měst i rozsáhlejších regionálních celků je totiž jedním ze základních předpokladů funkční a městotvorné a samozřejmě demokratické samosprávy a determinuje především ekonomickou a sociální udržitelnost sídel, kvalitu života v nich, má vliv na konkurenceschopnost, přísun investic i transformační procesy jako je např. implementace konceptů smart cities.

Participace zajišťuje zpětnou vazbu veřejnosti k investičním záměrům, koncepčním dokumentům apod. Je důležité, aby se neodvíjela pouze na platformě užšího (povinného) legislativního rámce či byla chápána jako tzv. nutné zlo. Naopak, dobře realizované participační aktivity mohou mít pozitivní vliv na soudržnost obyvatel s místem, kde žijí, na profilaci identity lokality, komunitní rozvoj, kvalitu sociálních vazeb apod.

Participace však naráží často na znalostní limity jak laické, tak odborné veřejnosti. Ještě více ji však limituje sektorové vnímání problematiky. K překonání této bariéry by měl napomoci i projekt Výzkum vhodných nástrojů stavební kultury. Schopnost participativního plánování a řízení sídel je limitována mj. právě znalostním deficitem aspektů stavební kultury. Právě nízká znalostní úroveň o fungování sídel je důvodem tenzí mezi stakeholders, obvykle samosprávou, občanskou veřejností a developery/investory při plánování a řízení sídel i regionů. Ke zlepšení a zefektivnění participace má ambici přispět i projekt Výzkum vhodných nástrojů ke zvyšování stavební kultury a to skrze zlepšení povědomí o fungování sídel a aspektech, které je ovlivňují.

Schopnost participace by měla být posilována již od nejnižších stupňů vzdělávání s tím, že je třeba odlišovat samotnou metodiku a obsahovou náplň, protože podíl na řízení obce v nejširším slova smyslu je podmíněná také přiměřenými znalostmi i schopnostmi s nimi nakládat v dialogu s ostatními. Cílovou skupinou jsou především municipality, ale také nevládní organizace a školy. Rozpracované téma participace je pak nedílnou součástí studijní plánu s průnikem do tématu stavební kultury. Při výuce lze využít jak zahraniční příklady, zkušenosti a materiály, tak již hotové dokumenty zahrnuté do aktualizovaných informačních zdrojů na informační platformě www.stavebnikultura.cz.

Pojem participace v kontextu stavební kultury zahrnuje aktivity zapojující veřejnost do procesu přípravy, navrhování a adjustace veřejného prostoru vč. územního a strategického plánování. Vychází z městotvorného principu sdílení veřejného prostoru všemi jeho uživateli. Participace může mít jak konzultační, tak rozhodovací charakter. Sama o sobě pak generuje širší sociální vazby v prostoru, ke kterému se vztahuje. Může být realizována jak institucionálně, tak spontánně, občansky (tzv. zdola). Zapojení aktéři se považují za rovnocenného partnera jak rozhodovacího, tak i předchozího plánovacího procesu.

Tradičnejšie je participácia, byť v zúženom zmysle, ukotvená v legislatívnom rámci ako prvok umožňujúci spolurozhodovať. Stejně podstatný se však jeví (má-li plánování a tvorba sídel harmonizovaně reflektovat potreby všech zájmových skupin) konzultační rozměr participácie, zprístupňujúci zpätnou väzbu k navrhovaným řešením a plánovaným rozhodnutím. Participácia by měla zohľadňovať a vyvažovať i možnosti aktérů se do ní zapojiť, eliminovať snahy o jejú zneužitú k partikulárnym zájmom či o legitimizáciu projektů nevhodných.

V rámci vzdelávánú by participácia samotná měla být spojená s tématom stavebnú kultúry s následujúcimi témami:

- uvědomění si participácie jako způsobu, kterým lze spolurozhodovat o místě, kde žijeme,
- propojení participácie s plánovacími procesy a znalost rolí aktérů participácie,
- znalost benefitů, které participácia přináší,
- povědomí o metodice participácie, komunikaci s ní spojené, legislatívным rámci,
- efektivní realizace participácie,
- zapojení participácie do metod plánování a tvorby sídel.

Cílové skupiny těchto aktivit jsou:

- tvůrci města (architekti, projektanti, plánovací instituce, vedení municipalit),
- investoři,
- širší odborná veřejnost, profesní sdružení, nevládní organizace,
- veřejnost v politickém slova zmysle, organizovaná i neorganizovaná veřejnost, jednotlivci,
- zájmové skupiny, podnikatelská sféra,
- veřejná správa.

Cíle, příležitosti a funkce participácie v oblasti stavebnú kultúry podporované vzdelávacími projekty v této oblasti:

- využití širší znalostní báze pro plánování a rozhodování,
- posílení sociálních väzeb a koheze,
- zohľadnění (často neznámých) požadavků aktérů veřejného prostoru,
- zvýšení efektivity, kvality a užitné hodnoty projektů,
- propojení lokálního a odborného know-how,
- předcházení konfliktů mezi aktéry,
- zvýšení politické legitimacy investic, projektů a rozhodnutí,
- posilování identity místa, rozvoj komunitního života,

- zkvalitnění dialogu mezi aktéry,
- posílení povědomí o fungování sídla,
- informační fáze (popis problému, návrhy řešení, odůvodnění, benefity apod.),
- kooperativní (návrhy řešení od aktérů, oponentura, implementace do institucionálních plánů, zapojení veřejnosti do plánování (např. strategického) sídla,
- konzultační,
- evaluační.

Vzdělávání v oblasti stavební kultury

Projekt *Výzkum vhodných nástrojů ke zvyšování stavební kultury* v souladu s požadavky zadavatele (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Technologická agentura ČR) formuluje nutný rozsah vzdělávání pro relevantní cílové skupiny. Mezi ty patří zejména:

- 1) Žáci mateřských škola a základních škol (formou rámcových vzdělávacích plánů, školských vzdělávacích plánů a skupinových vzdělávacích plánů) apod.
- 2) Žáci gymnázií, střední odborných škol a ostatních středních škol (formou rámcových vzdělávacích plánů, školských vzdělávacích plánů).
- 3) Studenti vysokých škol diferencovaní do 12 skupin² studijních programů/oborů (formou pro akreditaci předmětů).
- 4) Studenti Univerzity třetího věku (formou sylabů).
- 5) Veřejná správa, instituce, které participují na rozhodování ovlivňující kvalitu fyzického veřejného prostoru.
- 6) Pedagogové (formou sylabů pro celoživotní vzdělávání).
- 7) Odborníci (mj. z řad ČKAIT, ČKA).

Výsledky projektu jsou pak zpracované formou úprav rámcových vzdělávacích plánů pro MŠ, SŠ, sylabů pro VŠ, U3V a CŽV, vzorových školských vzdělávacích plánů a modulů, v některých případech pak i jednotlivých lekcí³. Tato, klíčová, část projektu se koncentruje na podporu výuky témat identifikovaných v rámci projektu a témat vyplývajících z implementace Politiky architektury a stavební kultury v České republice (tedy stavební kultury v různém rozsahu zaměřené na prostorové plánování, marketingu a ekonomiku měst, fungování sídel a krajiny, problematiku udržitelnosti sídel a regionů apod.) a na pedagogickou přípravu architektů.

² Ekonomicko-manažerské; Environmentální; Geografické; Historické; Humanitní; Pedagogické (vázané na konkrétní aprobace); Pedagogické obecné; Technické; Tvůrčí technické; Tvůrčí umělecké; Uměnovědné; Nezařazené, ad hoc vybrané.

³ H - výsledky promítnuté do právních předpisů a norem, výsledky promítnuté do směrnic a předpisů nelegislativní povahy závazných v rámci kompetence příslušného poskytovatele, výsledky promítnuté do schválených strategických a koncepčních dokumentů VaVaI orgánů státní nebo veřejné správy

Realizován byl i výzkum implementační kapacity na základních a středních školách pro toto téma. Součástí projektů je i dotační audit mapující možnosti financování těchto aktivit, komunikační plán, manuál participace a především otevřená informační platforma www.stavebnikultura.cz.

Závěr

Kvalita stavění, fyzického prostředí okolo nás je syntézou kvalifikované poptávky na straně klienta (stavebníka, investora, obce) a dodavatele (architekta, stavební firmy), ale také kvality územního plánování [2]. Reflektuje hodnotový systém uživatele, obyvatel, samosprávy i státní správy. Vyšší úroveň znalostí všech aspektů stavební kultury vede k vyšší kvalitě sídel i života v nich, udržitelnosti, konkurenceschopnosti i odolnosti a schopnosti reagovat na ekonomické, technologické, sociální i environmentální změny.

Acknowledgement

Článek byl zpracován v rámci výzkumného projektu TAČR TB030MMR003 *Výzkum vhodných nástrojů ke zvyšování stavební kultury*.

Použitá literatura

- [1] MMR, Politika architektury a stavební kultury České republiky. Ministerstvo pro místní rozvoj, Ústav územního rozvoje. Praha, Brno 2015
- [2] Maier, K. (ed.) 2012. Analýza stavební kultury. Ministerstvo pro místní rozvoj, Ústav územního rozvoje. Praha, Brno 2012
- [3] Štěpánek, P. (ed.) 2013. Rámcové problémy správy města. Analytická část SP. URM. Praha
- [4] Kol. autorů: Analytická část aktualizace Strategického plánu hl. m. Prahy. IPR, Praha 2015.
- [5] BEZK (ed.). Výzkum vhodných nástrojů na zvyšování stavební kultury (TB030MMR003). BEZK, z.s., Praha 2016
- [6] Stará, K., Říhová, J., Klíma, P., Sivák, M. 2015. Memorandum Architektura ve vzdělávání. OTTA, Plzeň 2015
- [7] www.architektuveskole.cz
- [8] www.stavebnikultura.cz
- [9] www.ekolist.cz